

hükümler vererek sözü Hüseyin Baykara'ya getirir ve onu medhederek Muhakemet ül - Lugateyn'ini bitirir.

905 Cemazil'evvel 1499 yılında bitirdiği bu eserde, Nevâî'nin, devrinin filologlarından, maalesef çok geri ve onların bildiklerinden bîhaber olduğunu görmekteyiz.

Dil Kurumu neşri ile Quatremère'in neşri karşılaştırılarak ve Dil Kurumu'nun izahlarından faydalanılarak farsçaya terceme edilen bu eser Türk Edebiyatı'nın bir safhasını ve o vakitki millî şuuruğumuzun durumunu aydınlattığı gibi, türkçemizin de, bünyesi bakımından, farsçadan üstün olduğunu isbat eder. Böyle bir eserin farsçaya terceme edilmiş olmasından dolayı Bay Turhan Genceî'ye ne kadar teşekkür etsek azdır. Eser cidden muvaffakiyetle terceme edilmiştir. Dili temiz bir klâsik farsçadır, mükemmel bir akıcılığı vardır, seci'ler tabîdîr. Biz bu mesele hakkındaki hükümleri İranlılara bırakarak onun doğru bir terceme olduğunu söylemeliyiz.

Yalnız bir iki noktaya işaret etmeden geçemiyeceğim. Alishir Nevâî hakkında yazılan terceme-i hâli pek az, hattâ nakıs bulduğumu söylemeliyim. Yalnız Türk Edebiyatı'nın en önemli bir mümessili ve büyük bir şâiri olmakla kalmamış, farsçada da iktidarını teslim ettirmiş, fazla olarak devrinin seçkin bir siyâsî siması olan bir şahsiyet hakkında herhalde daha esaslı bir biyografi yazmak icabederdi. Sonra hicrî tarihlerin yanına artık milâdîlerini de koymak zamanı gelmiştir sanıyorum. Belki de İran'da buna lüzum görülmeyebilir, fakat Türkiyede uzun müddet kalmış ve tahsile devam etmiş bir kimse için artık bu bir zaruret olmalıydı.

Nevâî'den bahseden müelliflerin eserleri ve tab'larına dair de izahat verilmeli, isimleri kendi imlâları ile yazılmalı idi. Çünkü bugün için ilim bizim bildiklerimiz değil bildiklerimizin sebep ve neticeleridir.

Bütün bu tenkid ve isteklerimiz bu tercemenin değerini düşürmek için değil daha iyi ve mükemmel olmasını gönlümüzün arzu etmesinden dolayıdır. Bize ve kültürümüze ettiği büyük hizmetten dolayı Turhan Genceî'ye teşekkür ederiz.

İbrahim Kutluk

Sadıkî Kitabdar, *Macma, al - Hawass*, farsçaya terceme eden Dr. Hayyâmpûr, Tebriz, 1327.

Bizim Edebiyat Fakültemizin Türkoloji Zümresinden me'zun olan ve yine aynı zümreden, «Yusuf ve Züleyha Mesnevîleri»ne dâir, kıymetli bir Doktora tezi hazırlayan (Abdarrasûl Hayyâmpûr'un, Şâh (Ab-

bâs-ı Kabîr'in kitabdârlık vazifesini gören Şadıkî Afşâr'ın Macma al-Hawâss namıyla 10/16. asırda yazmış olduğu Çağatayca bir tezkirenin Üniver. Kütüb. T. yz. nr. 4085 (istinsah tarihi 1016h.) ve nr. 4097 (istinsah tarihi 1037), Nur-ı Osmaniye Kütüb. nr. 3720 (istinsah tarihi 1021) nüshalarını karşılaştırarak sıhhatli bir metin elde edip farsçaya terceme ettiği, hem tercemesini hem de asıl metnini beraberce yayınladığı bu eser cidden kıymetli bir mesai mahsulüdür.

Nâşir ve mütercim, en kıymetli nüshanın, 4085 Üniver. Kütüb. sonra 3720 Nur-ı Osmaniye Kütüb. daha sonra da 4097 Üniver. Kütüb. nüshaları olduğunu söylemekte, evvelâ değerli nusha olan 4085 Üniver. yi istinsah ettiğini sonra da diğer iki nüshayı, esas tuttuğu bu ilk yazma ile, karşılaştırdığını ve mühim olan farkları gösterdiğini kaydetmektedir.

Mütercim eserini nasıl hazırladığına dâir de esaslı bir izahat vermiştir; kısım-ı a'zamı teknik olan ve şekle âit bulunan bu izahatta esaslı iki noktaya da temas etmiştir ki onlar şudur:

a) Haşiv ve lüzumsuz yerleri ihtisaren terceme etmiş ve bunu göstermek için de sonuna () içine bir «Hülâsa» yazmıştır.

b) Türkçesinde ortadan gayri bir tasarrufat yapmadığı halde, farisî imlâyı, kolaylık için, yenileştirmiştir.

c) Tahrif olduğuna ve düştüğüne kani' bulunduğu yerleri de () içinde ilâve ederek notta « ط » harfi ile göstermiştir.

d) Asıl metni küçük harflerle yazmış, farsçaya tercemeyi ise, büyük harflerle kaydetmiş ve her şâire bir numara vermiştir.

Hayyâmpûr, aynı zamanda, Macma al - Hawâss müellifi Şadıkî Kitâbdar hakkında kısa ve kanaatimce biraz nâ-kâfi bir izahat vermiştir. Buradan da öğreniyoruz ki müellif 940h. de doğmuştur. Şiir ve inşada ve âşikâr bir kudreti, nakşda da bâriz bir mahareti olan Şadıkî'nin manzum, mensur ve nakş olmak üzere 10 adet eseri vardır.

Şimdi de eserin kısa bir münderecatını verelim:

Tezkire müellifi bu eserini bir mukaddime, sekiz macma' ve hâtime olarak hazırlamıştır. Macma' al - Hawâss, güzel bir mukaddime ile başlar ki, biz burada, Şadıkî Afşâr'ın, şiir ve inşadaki, kudretini açıkça görebiliriz. Mütercim bu edebî mukaddimeyi terceme etmemiş yalnız içindeki ma'lûmatı terceme etmekle iktifa etmiştir.

Birinci mecma' : Muasır şâir padişahlardan 12 tanesinden bahseder ve onlardan örnekler verir ki bizim Muhibbî tahallus eden Kanunîmiz de bunlar arasındadır. (bk. s. 14. nr.6) 16 kişidir.

İkinci Mecma' : Şehzâdelere dâirdir. 7 kişidir.

Üçüncü Mecma' : Türklerin saltanat erkânından olan kimselere dâirdir ki burada Osmanlı saltanat erkânı yoktur. 10 kişidir.

Dördüncü Mecma' : İranlıların saltanat erkânına dâirdir. 23 kişidir.

Beşinci Mecma' : Türk ve İran saltanat erkânının çocuklarına dâirdir. 16 kişidir.

Altıncı Mecma' : Seyyitlere dâirdir. 35 kişidir.

Yedinci Mecma' : Türkçe, Farsça ve Arapça söylemek kudretinde olan Türk şâirlerine dâirdir. 28 kişidir.

Sekizinci Mecma' : Muasır olan İran şâirlerinden bahseder. 202 kişidir.

Bizim kültür tarihimiz için ehemmiyetli olan bir örneğin başka bir dile çevrilmesi elbette biz Türkleri sevindirir ve mütercimim himmetine müteşekkir kalırız. 333 Şâirin terceme-i hâinden bahseden ve şiiirlerinden örnekler veren Macma' al - Hawâss'ı, tenkidî bir tabî'la, meydana çıkarması ve farsçaya terceme etmesiyle, Hayyâmpûr cidden kıymetli bir iş yapmıştır. Yalnız bu arada bazı ufak tefek ihtirâzî kayıtlarımızı da işaret etmeden geçemeyeceğiz:

Bir defa, Macma' al - Hawâss'ın, şâirler hakkında verdiği bibliyografik malûmat ve izahat çok eksiktir. Doğum, ölüm, yer ve tarihlerini ve ne yaptıklarını söylemediği gibi, şiiirleri hakkında da, tenkidlerde bulunmamıştır. Bu son itirazımız, o devre nazaran, biraz fazla ve şâirin böyle bir tenkidde bulunmayışı tabîi gibi görünürse de onun muasır bulunan Osmanlı tezkirecilerinin, Şâdikî Afşâr'dan, çok üstün bir durumda oldukları, en ufak bir mukayese ile gün gibi âşikâr olur.

Mütercim Hayyâmpûr da maalesef Şâdikî Kitâbdar'ın hayatı ve eserleri, bilhassa bu tezkiresinin ehemmiyetine dâir, esaslı bir izahat vermemiş, ancak pek cüz'î bir şekilde terceme-i hâinden bahsetmiştir. Halbuki hem şâir, hem münîşi, hem de nakkaş diye medhedilen Macma' al - Hawâss müellifi hakkında, daha bir çok şey söylemek mümkün olduğu gibi biz okuyucular da, pek tabîi olarak, daha geniş malûmat beklendik. Sonra ehemmiyetli bulmadığı farkları göstermeyişi düşüncesi de biraz indî bir tasarruftur. Ancak yanlışlar gösterilmez ve herhangi bir yerinde de bunun hakkında oldukça mukni' bir cevap verilmek gerekirdi ki biz de o vakit, tamamiyle tatmin edilmiş olalım.

Herhangi bir eser hakkında ihtisar veya kısaltmaya veya başka türlü bir tasarrufa, ilim ve terceme zihniyeti, bugün müsaade etmezse de metnin tamamen alınmış olması buradaki itirazın şiddetini biraz hafifletmektedir ve esas yüzünden yapılan bu tasarruflar da makul görülebilir.

c fıkrasında söylediğimiz düşme, tahrif meselesini de esere tatbik ettiğimiz zaman mütercimî nâşiri pek haklı göremedik. Zira düşme de-

diği ekseri yerler ism-i işâretlerden sonra gelen ilâvelerdir ki türkçemizde işâret edilen ismin gelmesinde pek mecburiyet yoktur, hattâ umumiyetle gelmez. Halbuki Hayyâmpûr hemne hemen her ism-i işâretten sonra onun işâret ettiği ismini yanına getirmiştir. Maamafih her yerde yanılmış değildir. Türkçeyi pek iyi bildiğinde hiç şüphemiz olmıyan mütercim, bazı yerlerde, gayet isabetli ilâveler de yapmıştır.

Eserin en mühim olan tarafı Çağatay sahasına ait bir tezkirenin tenkitli bir tabiri'la yayınlanmış olması ve İran sahasında 10/16. da yaşamış bulunan türkçe, farsça ve arapça yazan şâirlerden bahsetmesi; türkçeyi çok iyi bilen ve bizim Üniversitemizden mezun olup yine bizde Doktora veren biri tarafından başarı ile farsçaya çevrilmiş bulunmasıdır.

Yalnız şunu da kaydetmek lâzımdır ki Macma' al - Hawâss bir terceme-i hal mecmuasından ziyade bir antolojidir. Verdiği bibliyografik malûmatın hiç bir ehemmiyeti yoktur. İçindeki şâirlerin ne zaman yaşayıp öldükleri, hangi sahada buldukları ve ne yaptıkları zikredilmemiştir. Kendisinden evvel yazılmış bulunan tezkirelerin münderecatındaki olgunluktan hemen hiç istifade edilmeden yazılmıştır. Şâirler bakımından ehemmiyetli olmaktan ziyade asrındaki Çağatay dili bakımından önemlidir. Bazı Türk şâirlerinden bahsetmesi de esere ufak bir değer payı ayırır.

İbrahim Kutluk

Amerika'da

Robert Shafer, *Linguistics in History*, Journal of the American Oriental Society, Volume 67, Number 4, Oct. - Dec., 1947, s. 296 - 305, ayrı basım.

Türk dilini, ikinci makalesinde ele alacağını bildiren müellif, bu makalesinde, lengüistik tahliller vasıtasıyla, tarih problemlerini aydınlatmak yolunda, bir metod denemesi yapmakta ve bu metodu, Otto - Hanchen - Helfen'in, Yüeh-chih (Yüeci) = Kuşa şeklindeki hal tarzına tatbik etmektedir. Müellif, tarihî isim müşâbehetlerinde şu üç ana mes'elenin ortaya çıktığını kaydediyor: 1. İsmi, zamanında mahallî telâffuzu nasıldı? 2. Bu ismi kaydeden yabancı, onu nasıl işitmiştir? 3. Yabancı, bu ismi olduğu gibi mi, yoksa kendi dilinin semantik veya morfolojisine göre mi kaydetmiştir? Bunların cevabı ancak tarihî kayıtlarda bulunabilir. Aynı kelimeyi, türlü yabancılar, türlü şekillerde işitiyorlar ve öyle